

פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה חלק ב'

שאלון מספר: 221,022106

מוגש על-ידי נעמי בלנק

מורה ברשת "יואל גבע"

פרק ראשון: בין שתי מלחמות העולם

נושא בחירה: ארה"ב

שאלה 5, סעיף א'

שתי התפתחויות בתחום הכלכלי- חברתי שאפיינו את ארה"ב בשנות ה- 20 :

1. **עלייה משמעותית ביותר בייצור התעשייתי לסוגיו השונים.** התעשיות המובילות לא היו רק תעשיות נפט ופלדה, אלא החל ייצור המוני של מוצרי צריכה, שהעלו את רמת חייו של האזרח הקטן: ייצור מכוניות, מכשירי טלפון, מוצרי פלסטיק ומוצרי חשמל ביתיים דוגמת מקלטי רדיו, מקרר, מכונת כביסה ושואב אבק. כל אלה נתנו דחיפה משמעותית לענפים נוספים הקשורים לתעשיית המכוניות: הפלדה, הגומי, הזכוכית והנפט. עלייה משמעותית החלה בסלילת כבישים וגשרים. כולם התפתחו באופן חסר תקדים וצברו רווחים. הפיתוח הטכנולוגי הגדיל את קצב הייצור, הביא לייעול בעבודה, לייעול בתהליכי יצור ולהקטנת עלויות הייצור.
2. **הצמיחה והשפע הובילו לשינוי משמעותי באורח החיים- סגנון החיים החדש** נישען על מודרניות, נהנתנות, מתירנות ושפע. חומרנות ורדיפה אחרי חיים קלים אפיינו את אורח החיים של האמריקני הממוצע. יותר ויותר אנשים נטשו את התפיסה "המיושנת" של ערכי עבודה ומשפחה. ניתן היה לעשות "כסף קל" וליהנות מהחיים. הנהנתנות הפכה למטרה בפני עצמה וכך, התפתח ענף של בילויים ותענוגות. רבים בילו את זמנם במועדוני הג'אז, באירועי ספורט ובקולנוע. גיבורי התרבות החדשים היו דמויות כמו: וולט דיסני וצ'רלי צ'פלין. זמרי ג'אז כמו: לואי ארמסטרונג ואלה פיציג'רלד. הרדיו הגיע לכל בית ושידר שעשועונים ושפע של פרסומות. השכלולים הטכנולוגיים אפשרו לנשים רבות להשתחרר מהצורך להקדיש זמן רב לעבודות הבית ולצאת לעבודה ולבילויים. נשים קיבלו זכות לבחור, החלו

ללמוד באוניברסיטאות ואימצו הרגלי שתייה, עישון ובילוי וכן הרגלי אופנה שלא היו מקובלים עד כה. בערים הגדולות עלה אחוז הגירושין, גברים ונשים חיו בגפם ללא נישואין ודחו ככל האפשר את גיל הנישואין וההורות.

המדיניות הכלכלית של הממשל בארה"ב כלפי פנים: הרפובליקנים טבעו את הסיסמא "בחזרה לנורמליות". המפלגה הרפובליקנית נשארה בשלטון עד 1932 והדגישה את מחויבותה לדרך האמריקנית המסורתית. מדיניות השיבה לנורמליות ניכרה בכלכלת ארה"ב ובחיי אזרחיה. הממשל נקט כלפי פנים במדיניות של ליברליזם כלכלי – מדיניות "הליסה פייר" ("הנח לעשות"). עפ"י מדיניות זו "הטוב בממשלים הוא הממעט למשול" – הממשל יצמצם עד למינימום את מעורבותו בענייני הפנים ולא יתערב במערך הכלכלי והעסקי. אי התערבות תוביל לשגשוג וצמיחה ותאפשר לאזרח הקטן לבטא את כישוריו ומאמציו ללא כל הפרעה מצד הממשל. האינדיבידואליזם הוא זה שיציעד את אמריקה קדימה ויביא לשפע ושגשוג לאומה כולה. זהו "העידן החדש", טען הנשיא הובר, שיציעד את אמריקה קדימה ובקרוב לא ימצא עוד עני אחד על אדמתה...

שאלה 5, סעיף ב'

'הועד היהודי האמריקאי' (1906). מייסדיו של הארגון שאפו להקים ארגון על שייטול לידיה את המנהיגות והייצוג של כלל יהדות ארה"ב. הגורם הממריץ את הקמתו היו הפוגרומים והמדיניות האנטישמית הרשמית של השלטון הצארי אחרי כשלון המהפכה ב- 1905 ברוסיה. המצב הקשה ברוסיה נגע אישית לחלק מיהודי ארה"ב, שהגיעו ממזרח אירופה ובני משפחותיהם עדיין נשארו בה ואף נפגעו כתוצאה מהפוגרומים. המהגרים הוותיקים החלו לפעול למען בני משפחותיהם של המהגרים החדשים, שעדיין נותרו ברוסיה. כך הוכיחו את נכונותם לעזור ויחד עם זאת את כוח השפעתם על ההנהגה האמריקנית, כדי שזו תתערב ותשפיע למען שינוי במדיניותו של הצאר הרוסי.

בראש הארגון עמד לוואי מרשל, שלא קיים בחירות דמוקרטיות בקרב נציגי היהודים בארה"ב. כך עורר נגדו ביקורת בעיקר מצד המהגרים החדשים (ממזרח אירופה), שעדיין לא ביססו את כוחם מול ההנהגה הוותיקה (מגרמניה). בהדרגה שולבו גם מהגרים יהודים חדשים במוסדות הארגון.

הארגון החל להיאבק למען זכויות היהודים בארה"ב ובעולם ולהיאבק בתופעת האנטישמיות ואפליית היהודים. חברי הארגון ראו עצמם כאמריקאים לכל דבר, הפועלים במישור הבינלאומי, בשל מוצא ודת משותפים עם יהודים באשר הם. פעילותו של הוועד ולחצו על הממשל האמריקאי, הביאו לביטול החוזה המסחרי בין רוסיה לבין ארה"ב, בשל יחסה של רוסיה ליהודים. הארגון התנגד לתנועה הציונית.

שאלה 6, סעיף א'

הגורמים למשבר הכלכלי הגדול:

1. הפערים הגדולים בחלוקת ההכנסה הלאומית גרמו לפערים חברתיים גדולים-
הממשלה האמריקנית לא התערבה בנעשה במשק וגרמה לכך שהון רב יזרום לידי החברות הגדולות, לידי המונופולים. ההון נשאר בידי בעלי ההון ובידי החברות הגדולות וגרם להן להתעשר. את העודפים השקיעו החברות הגדולות בקניית עסקים נוספים וברכישת מניות בבורסה. כך גבר כוחם והתרחבה השפעתם על המשק האמריקאי. לעומת זאת, השכר הממוצע של העובד לא עלה באופן משמעותי. אם כן, הציבור הרחב לא יכול היה להגדיל את כוח הקניה ולרכוש יותר מוצרים.
הנתונים הבאים מצביעים על עומק הפערים בחברה האמריקנית: הכנסתן של 24,000 משפחות הייתה פי שלוש מהכנסתן של 6 מיליון משפחות עניות בארה"ב. רק 5% מהאוכלוסייה נטלה כ- 1/3 מההכנסה הלאומית הכוללת. שכר העבודה עלה במעט, אך הרווחים מההכנסות בבורסה עלו פי 4. למרות השגשוג הייתה אבטלה בקרב 1.5 - 2 מיליון אנשים שאליהם הרווחה הכלכלית לא הגיעה.
2. השקעת הכספים בבורסה לניירות ערך- תחושת הרווחה והשגשוג הכלכלי הובילה להשקעות ספקולטיביות בשוק המניות בבורסה. כל אמריקה קנתה מניות- זו הייתה הדרך הקלה ביותר להתעשר. הציבור הרחב לקח הלוואות מהבנקים וקנה מניות, לאחר שהובטח לו שערך המניות יעלה וכי הוא ירוויח כסף רב בדרך הקלה ביותר.
כולם השקיעו בבורסה: הן האזרח הקטן והן החברות הגדולות השקיעו כספים רבים במניות. כך עלה ערך המניות בקצב מהיר ולא תאם את ערכן האמיתי במציאות. בנוסף, לא היה כל גוף שיפקח על קניית המניות וירסן את קצב

עלייתו. כך נוצר פער בין ערכה של המניה במציאות לבין ערכה הנסחר בבורסה. ערך המניות עלה במהירות וכשתנועת הסוחרים בבורסה הייתה של מוכרים בלבד ללא קונים, נפל ערכן של המניות באפן קיצוני והבורסה התמוטטה מיידית.

הביטויים של המשבר בתחום הכלכלי - חברתי :

ביטויים כלכליים :

- התמוטטות הבורסה והבנקים - המניות שנסחרו בבורסה איבדו מערכן, בגלל עודף היצע ללא ביקוש. 9,000 בנקים קרסו וחסכוניות בסך 2.5 מיליארד דולר ירדו לטמיון, מערכת המימון והאשראי קרסה. ההתמוטטות של המערכת הבנקאית לוותה בצמצום דרסטי של כמות הכסף תוך עלייה בשערי הריבית.
- מפעלים החלו להתמוטט, רבים מהם נסגרו והמוני פועלים פוטרו. במשק היו כ- 12 מיליון מובטלים, המהווים שליש עד רבע מכוח העבודה האמריקני. האבטלה הרחבה צמצמה עוד יותר את כוח הקנייה של האזרח.

ביטויים חברתיים :

מסגרת החיים של האזרח הקטן התמוטטה רבים נזרקו מבתיהם, בשל חוסר יכולת לשלם שכר דירה. באזורים שונים הוקמו מחנות של צריפים ואוהלים, שזכו לכינוי "ערי הובר". רבים נדדו ממקום למקום, כדי למצוא עבודה, בתי ספר נסגרו, מערכת הבריאות קרסה, רעב ותחלואה בכל מקום - כל אלה גרמו לתחושה של חוסר ביטחון וחוסר יכולת לשלוט בגורל, ייאוש ופחד מפני המחר, בושה והסתגרות. משפחות רבות מתמוטטות ומתפרקות.

שאלה 6, סעיף ב'

המאפיינים המייחדים את הציונות האמריקאית :

1. ציונות אתנית - מקומית-

לואי ברנדייס התייחס ללאומיות פוליטית אחת הכוללת בתוכה 'פלורליזם אתני'. הלאום האמריקאי כולל תרבויות אתניות שונות, התורמת ומעשירות כל אחת בדרכה את הלאום האמריקאי. מכאן, פיתוחה של תרבות אתנית אינו עומד בסתירה ללאומיות האמריקאית, אלא מעשיר אותה.

ברנדייס פירש את הרעיון הציוני כהשלמה לדמוקרטיה האמריקאית וכתמיכה בה, בכך גם נפתרה בעיית הנאמנות הכפולה. לדבריו, קיימת זהות רעיונית בין אמריקניות לציונות.

שאיפות היהודים בארה"ב מתמזגות עם השאיפות הנעלות של ארץ מגוריהם. החוק האמריקאי שואף לקדם ולהגשים אחוות האדם. שאיפה זו בולטת גם ביהדות, על כך נאבק היהודי מאז ומתמיד. מכאן ערכי היהדות וערכי הדמוקרטיה האמריקנית משתלבים זה בזה. מטרת הציונות להיות יהודי טוב יותר בארצות הברית! "כדי להיות אמריקנים טובים, עלינו להיות יהודים טובים יותר, וכדי להיות יהודים טובים יותר, עלינו להפוך לציונים!" ברנדייס פירש את הרעיון הציוני כהשלמה לדמוקרטיה האמריקאית וכתמיכה בה; **הציונות אמצעי נוסף להתערות בחברה הרב-אתנית**, הרב-תרבותית האמריקנית.

2. אי שלילת הגלות-

הציונות האמריקאית, בניגוד לציונות האירופאית, אינה שוללת את הגלות. היא לא נובעת מאנטישמיות או מאכזבה מהחברה הסובבת אלא להפך, היא תמיד שאפה להשתלב בחברת הרוב האמריקנית. הציונות האמריקאית גם לא מאסה ביהדות, כפי שמאסו בה חברי התנועות הסוציאליסטיות באירופה להיפך, היהדות הייתה יקרה לליבה והיא שאפה לממש אותה. הציונות אירופאית שללה את הגולה ושאפה ליצור בא"י את היהודי החדש, להשתחרר מהסממנים הגלותיים וליצור תרבות עברית חדשה מנותקת מכישלונות העבר היהודי הגלותי. הציונות האמריקאית, לעומת זאת, הדגישה את ההישגים בגולה, את קשרי הגומלין עם החברה האמריקאית. הישגיהם ראוי שיהוו מודל לחיקוי ע"י יהודים בעולם ובכללם היהודים בא"י.

3. ציונות שאינה מגשימה-

הציונות האמריקאית אינה ציונות מגשימה המחייבת עלייה לא"י. שכן, ארה"ב היא מולדת של קבע. ציונות מגשימה תתקיים רק לאלה שירצו בכך! הציונות האירופאית טענה כי הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל הוא המרכז וכל השאר פריפריה. המעשה הציוני החשוב ביותר הוא לעלות לא"י ולחיות במרכז ציוני זה. הציונים האמריקאים יצרו דגם חדש "צומת אחד בתוך הרשת", לפיו מדינת ישראל היא אחד הצמתים, אמנם צומת משמעותי ביותר, מרכז רוחני חשוב ומשמעותי אך, יחד עם זאת, צומת אחד בתוך רשת של

מרכזים יהודיים. כולם בעלי חשיבות כשאינ מרכז אחד חשוב מהאחרים.
מתקיים צירוף בין כולם כשהאחד אינו יכול להתקיים ללא האחר.
אחת ממטרותיה העיקריות של הציונות האמריקאית, לפתח מרכז גדול לחיים היהודיים בארה"ב לצד יצירתו של בית לאומי יהודי בארץ ישראל, כדי למנוע התבוללות. ברנדייס חשב שהפעילות הציונית תסייע בהחזרת יהודים לתרבותם וחידוש קשריו של העם היהודי עם עברו המפואר. המרכז התרבותי בארץ ישראל, שילך ויתגבש יצור יחד עם היהודים בכל המקומות עם מגובש. מגנס הדגיש את חשיבות תפקידה של הציונות בחיזוקה הרוחני של יהדות אמריקה ושל העם היהודי בגולה. הוא קיווה כי באמצעות התרבות הלאומית המסורתית, ניתן יהיה לקרב את הנוער המתרחק מהיהדות לעברו ולמורשתו: "אם הנוער שלנו אינו מסוגל כיום לקבל את היהדות על כל מרכיביה ההרמוניים בשלמותה, הבה נשאף לפחות שהנוער שלנו יכיר אחדים מהמרכיבים הלאומיים של חיינו היהודים. היבטים לאומיים אלה יהיו לקשרים המחברים בין עבר להווה בין ילדים להורים". לתנועה הציונית יש תפקיד חשוב בשימור המימד הרוחני שביהדות.

פרק שני: גרמניה בימי הרייך השלישי, מלחמת העולם השנייה

והשואה

שאלה 9, סעיף א'

עיקריה של האידיאולוגיה הנאצית:

תורת הגזע-

תיאוריה מדעית המחלקת את האנושות לשלושה גזעים עיקריים: הגזע הארי הוא גזע עליון ואיכותי יותר מכל הגזעים האחרים. בתוך הגזע הארי בני הלאום הגרמני הם בעלי התכונות הגנטיות המשובחות ביותר הן במובן הפיסי והן במובן המנטאלי. בני הלאום הגרמני מגלמים בתוכם את כל כוחות היצירה, הקידמה והתרבות. ובשל תכונותיהם נועדו לאדנות- לשליטה על העולם. תחת שלטונם ייהרס "הסדר הישן" בעולם ויבנה "סדר חדש" שבו ישלוט הגזע הארי. תחת שלטונו תצעד האנושות לעתיד טוב ומזהיר יותר. גזעי הביניים בסולם הגזעים האנושי הם העמים הסלאבים, שנועדו לשרת את הגזע העליון.

הגזע הנחות והמאיים ביותר על עליונותו של הגזע העליון הם היהודים. הם מחריבי תרבות, בעלי תכונות שטניות, הזוממים להשתלט על העולם ולכפוף אותו לאינטרסים שלהם. עד כה הצליחו היהודים במזימתם. הם התפזרו בין כל העמים, חדרו לעמדות מפתח בחברה ובכלכלה, הפיצו רעיונות הרסניים כמו: דמוקרטיה וסוציאליזם, שנועדו להרוס את תורת הגזע ולפגוע בעקרון הלאומיות. העולם עלול ליפול למזימה יהודית הרסנית אם לא יפעל מייד במאבק טוטאלי לחיסולה.

בין הגזעים מתקיימת "מלחמת קיום"- מלחמה לחיים ולמוות, שבה חייב הגזע הארי לנצח. ניצחונו יובטח רק אם ישמור על תכונותיו הגנטיות, רק אם ישמור על "טוהר הדם" מפני כל גורם המנסה לפגוע בתכונות אלה. לאחר הניצחון ייכון בעולם "סדר עולמי חדש" שבו ישלוט הארי, ישועבד הסלאבי ויושמד היהודי.

האנטישמיות-

עקרון חשוב באידיאולוגיה ובתעמולה הנאצית. היהודים זוממים להשתלט על העולם בדרך של קנוניה חשאית, בוגדנית וערמומית. הם רוקמים מזימות שטניות, כדי לשעבד את העולם כולו לשלטונם. היהודים תופסים עמדות מפתח בכלכלה ובחברה, בתקשורת ובאומנות, במסווה של פעילות למען הדמוקרטיה והליברליזם ולמען הסוציאליזם- כך הם מנסים להגשים את מזימותיהם.

היהודים תוארו בתעמולה הנאצית כאויבי העולם- כמחריבי האנושות, הורסי תרבות, כטפילים היונקים את דמן של אומות אחרות, כעכברושים, חולדות, ערפדים, חיידקים מסוכנים- דמויות השד והשטן חזרו על עצמן בתעמולה הנאצית. היהודים מטמאים את דמם של גזעים שונים, מרעילים נשים ונערות תמימות כדי לפגוע בהן גנטית- כדי לזהם את דמן. היהודים פוגעים בכלכלתן של המדינות, מזהמים את התרבות והאומנות ומורידים את האדם לשפלות חזירית!

עליונות המדינה והמנהיג-

המדינה הארית היא מדינה טהורה, מדינה פולקיסטית המושתתת על טוהר הגזע ועל טוהר הדם. במדינה יחיה רק לאום אחד הוא הלאום הגרמני. לזרים אין מקום במדינה זו. הלאום הגרמני, העליון בתכונותיו, יקריב את חייו למען המדינה. שכן, המדינה היא ערך עליון ולא הפרט כיחיד. הלאום הגרמני יהיה מלוכד ומאוחד במטרה לשרת את המדינה ולהביא לחזקה וחוסנה. המדינה שולטת על חייו של הפרט, קובעת עבורו את הטוב והרצוי על פי צרכיה. הפרט יהיה נכון להקריב את חייו למען המדינה שכן המדינה היא נצחית והוא, לעומת זאת, בן חלוף. ללא המדינה אין ליחיד קיום, המדינה נותנת לפרט כוח וכבוד ולמענה עליו להקריב את מיטב כוחותיו וכישוריו.

בראש המדינה עומד **המנהיג- הפיהרר**, שאינו כפוף לחוק כל שהוא. דבריו הם אמת מחלטת, רצונותיו וצוויו מחלטים וחובה לציית להם. אין לערער על דבריו של המנהיג או על דרכו שכן, המנהיג עליון בתכונותיו וכישוריו. הוא בעל הסמכויות החשובות במדינה ולכן נמצא מעל החוק. תפקידו לקבוע את החוק ולהוציאו אל הפועל. המנהיג מבטא את רצון העם ופועל להגשמת "סדר עולמי חדש". המנהיג פועל למען המדינה, למען העם ומשקף את ייעודו ההיסטורי של הגזע הארי. לכן, הוא אינו רק מנהיג גרמניה אלא גם מנהיג העולם כולו.

שאלה 9, סעיף ב'

בריטניה נקטה במדיניות הפיוס מהסיבות הבאות:

1. רבים בבריטניה נטו להאמין כי ניתן "להציל את השלום" וכי "יש עם מי לדבר". נוויל צ'מברליין, ראש ממשל בריטניה, האמין ב"צדק פוליטי" לגרמניה. גרמניה קופחה בהסכמי השלום ולגרמניה זכות מוסרית לשליטה על אזורים שבהם יש גרמנים. אזורים שנלקחו ממנה לאחר מלח"ע ה-1 במסגרת הסכמי השלום. כך, לדוגמא, יש להחזיר לגרמניה את חבל הסודטים שבצ'כוסלובקיה. בנוסף, טען

- צ'מברליין גם שאר הסעיפים של הסכם השלום הם סעיפים מפלים ומשפילים.
לגרמניה נגרם עוול ולכן, יש להתייחס אליה בסלחנות.
2. ההלם כתוצאה ממלחמת העולם הראשונה- בבריטניה גיבו תנועות פציפיסטיות את מדיניות הפיוס והטיפו באופן נחרץ נגד המלחמה. הטראומה ממלחמת העולם הראשונה חיזקה את ההנחה כי מי שלחם במלחמת העולם הראשונה לא ירצה במלחמה נוספת. בבריטניה התעוררה תנועה למען פירוק נשק מתוך הנחה שמרוץ החימוש הוא שעודד את המלחמה. ב- 1919 חוקק "חוק עשר השנים" שהתבסס על ההנחה כי במשך עשר שנים אין לצפות להסתבכות בריטית במלחמה ולכן יש לקצץ בתקציב הביטחון. כשגרמניה התחזקה צבאית היו הבריטים חלשים ולא יכלו להגיב גם אם רצו...
3. החשש הגדול של מדינות המערב היה מפני "הסכנה האדומה"- מפני הקומוניזם שהתפשט בעולם לאחר המהפכה ברוסיה. במדינות רבות צמחו מפלגות קומוניסטיות והיו שחששו ממהפכה קומוניסטית. בבריטניה האמינו מספר מנהיגים כי היטלר, האנטי קומוניסט, יכול להוות חיץ מפני מגמות ההתפשטות של רוסיה תחת שלטונו של סטאלין.
היטלר ומוסוליני נתפסו בעיני המערב כחיץ בפני התפשטותה של רוסיה ובכל מקרה מדיניות החוץ של היטלר כוונה מזרחה ולא מערבה...

ההשפעה של מדיניות זו על היטלר :

"מדיניות הפיוס" הובנה ע"י היטלר ככניעה מתמשכת של מדינות המערב לתכתיביו. היטלר הבין כי מדינות המערב אינן מעוניינות ואף לא מסוגלות להיכנס בשלב זה למלחמה. לכן, ניצל את חולשתן ודרש דרישות שהלכו והקצינו ככל שהמערב שתק... היטלר הבין כי ביכולתו להשיג הישגים מרשימים בדרך דיפלומטית, תוך הפעלת לחץ דיפלומטי בלבד, הערכותיו לגבי חסר תגובה מצד המערב לצעדיו התוקפניים הייתה נכונה. כך, לאחר מספר שנים של ויתורים, מחד ותוקפנות מאידך, התעורר המערב כשלפניו עמדה מציאות שונה : גרמניה הפכה בתקופה קצרה למעצמה צבאית- בעלת נשק מתוחכם וצבא מאומן היטב, העם הגרמני תמך באופן מוחלט במנהיגו ובמדיניותו, גרמניה שלטה על שתי מדינות בנות מיליוני בני אדם, הוכיחה כי אין בכוונתה לעצור ופלשה למדינה שלישית מתוך כוונה להמשיך ולהתפשט למדינות נוספות.

שאלה 9, סעיף ג'

טיעונים של נציגי המדינות שהשתתפו בוועידה:

ארה"ב שיזמה את הכינוס הבהירה מראש, כי אין בדעתה לסטות ממכסות ההגירה הנוקשות שלה. הממשל האמריקאי טען, כי יש גורמים בארה"ב כמו האיגודים המקצועיים שיתנגדו לקליטת מהגרים העלולים לתפוס מקומות עבודה של אזרחים אמריקאיים. ארה"ב, כמחווה של רצון טוב, הייתה מוכנה למלא את מכסות ההגירה שלא נוצלו עד כה. כך במשך כשנה קלטה ארה"ב כ- 63,000 מהגרים יהודים.

קנדה, ניו-זילנד ואוסטרליה הצהירו שמצבן הכלכלי הקשה אינו מאפשר להן לקלוט מהגרים.

אוסטרליה טענה כי בארצה אין בעיות גזע. קליטת יהודים עלולה לעורר ולעודד בעיה שאינה קיימת כרגע בתחומה.

בריטניה הציבה תנאי להשתתפותה והוא: אין לכרוך את הבעיה היהודית באירופה עם בעייתה של א"י. אין להתייחס לא"י כמקור לקליטת מהגרים יהודיים מאירופה. בריטניה ציינה כי כבר בעבר חיפשה מקומות מקלט עבור יהודים במושבותיה ולא הצליחה. קיים חשש כי קליטת יהודים במושבות בריטיות תעורר תופעות אנטישמיות אותן מנסה בריטניה למנוע. בנוסף, טענו הבריטים כי בבריטניה המצב הכלכלי קשה וכך גם בעיית האבטלה מחריפה. במצב כלכלי קשה אין באפשרותה לקלוט פליטים יהודיים.

ההשפעה של תוצאות הוועידה על מדיניותו של היטלר:

היטלר מבין כי אף אחת מהמדינות אינה מעוניינת לסייע לפתרון הבעיה היהודית וכי ניתן להקצין את מדיניותו כלפי היהודים.

שאלה 10, סעיף א'

הסיבות להצלחת הצבא הגרמני בשנתיים הראשונות של המלחמה:

1. ה"בליצקריג" וגורם ההפתעה - ב- 1 לספטמבר 1939 פולש הצבא הגרמני לפולין ללא כל הכרזת מלחמה, בתוך 3 שבועות ב"מלחמת בזק"- "בליצקריג"- נכבשים שטחי פולין, עליהם הוסכם בחוזה ריבנטרופ-מולוטוב. הצבא הפולני שהיה מצויד בנשק ישן ולא מוכן למלחמה, הופתע ע"י כוחות גרמניים עצומים שתקפו באוויר וביבשה.

2. "המלחמה המדומה" - הצרפתים והבריטים לא פעלו נגד הגרמנים למרות שהכריזו מלחמה. מצב זה נוצל ע"י הגרמנים לצורך התקדמות והתארגנות נוספת.

שאלה 10, סעיף ב'

עיקרי ההוראות של איגרת הבזק:

"איגרת הבזק" דנה בשאלת היהודים בשטחי הכיבוש. על פי האיגרת יש לשמור בסוד את המשימה בכללותה. יש להפריד בין המטרה הסופית לבין שלבי הביצוע שימומשו בפרקי זמן קצרים ביותר. ההוראות למפקדי האיזנצגרוּפן כללו את הסעיפים הבאים:

1. יש לרכז את היהודים בכמה ערים גדולות, הנמצאות בצמתי רכבות או בסמוך למסילות ברזל. ריכוז היהודים בערים יחייב קביעת רבעים שבהם אסור ליהודים להימצא ורבעים המיועדים אך ורק ליהודים ... היידריך משתמש במושג "גטו" ומציין כי הכניסה והיציאה ממנו תהייה על פי אשור מיוחד ועל פי הצרכים הכלכליים... בנוסף, מציין כי יש לטהר את השטחים שעתידיים להיות מסופחים לרייך מיהודים.
2. יש להקים מועצות זקנים- יודנראטים- בקהילות היהודיות שיורכבו מאישים שמכותיים ורבנים. הללו יהיו מחויבים לביצוע מדויק ולפי לוח זמנים קבוע מראש של כל ההוראות שניתנו ויינתנו. המשימה המיידית היא לערוך מפקד קהילתי על פי גיל ולהפוך את היודנראטים לגוף האחראי לפינוי יהודים ממקומות קטנים וקליטתם בערים גדולות יותר.
3. יש לחתור לאריזאציה של מפעלים יהודיים, תוך התחשבות בצרכי הצבא הגרמני ולמען הבטחת האינטרסים הכלכליים הגרמניים בשטחי הכיבוש. אדמות של יהודים ימסרו לידי איכרים גרמנים או פולנים שיעבדו תחת פיקוח.

שאלה 11

הקשיים וההתלבטות של חברי הגטאות :

המטרות:

1. הרצון להתקומם נוכח אקציות של הגרמנים יהפוך את המרד לתגובה לאקציות.
2. יש לנקום על הרצח במקום שבו ישבו המוני יהודים.

הקשיים:

1. היה קושי רב **להשיג אמצעי לחימה וסיוע** מבחוץ. ליהודים הסגורים הגטו לא היו אמצעים, קשרים וניסיון לבנות גוף לוחם, חמוש וערוך לקרב. לכן, רוב הנשק הוברח לגטאות ע"י יהודים וכלל בעיקר אקדחים ורימונים. הנשק שהוברח נגנב ממחסנים ובתי מלאכה שבהם עבדו יהודים. הנשק היה מועט ובלתי יעיל...
  2. למורדים לא היה כל ניסיון צבאי.
  3. רבים מבני הקהילה היהודית עברו תהליכי השפלה, הרעבה ועבדו במחנות כפייה. **רבים נשברו נפשית ופיסית** ולא יכלו לאזור כוח ואומץ ולהתייצב לצד המורדים. לכן, המרד אינו זוכה לתמיכה ישירה ולהשתתפות האוכלוסייה כולה. מימדיו מצומצמים.

הצטרפות לפרטיזנים- המטרות והקשיים:

היהודים שברחו מהגטאות הצטרפו לפרטיזנים. הפרטיזנים פעלו בתנאי מחתרת- ביערות. אלה מבין היהודים שהצטרפו אליהם לא היו רגילים לחיים מחתרתיים באזורים מיוערים בנוסף לא זכו לאהדה בקרב אוכלוסייה שהייתה אנטישמית ברובה. עם התקדמות המלחמה, תחת חסות בריה"מ החלה להתפתח תנועה פרטיזנית רחבת היקף ומאורגנת בארצות שנכבשו ע"י הנאצים במטרה לפגוע בנאצים כמה שיותר- בה יכלו היהודים להשתלב, בפני היהודים נפתחה הזדמנות חדשה.

אך למרות זאת נוצרו קשיים שמנעו את מימושה :

1. התנועה הפרטיזנית **צרפה לשורותיה רק צעירים בעלי כשר לחימה המצוידים בנשק** ולא היוותה פתרון להמוני היהודים שנמלטו מהגטאות מפקדי הפרטיזנים **סרבו לאפשר התארגנות יהודית נפרדת** ולחימה ביחידות יהודיות נפרדות.

2. הדרך מהגטו אל היער הייתה כרוכה בסכנות, הסיכוי להימלט ולהגיע לפרטיזנים היה קלוש ביותר. לבורח היו התלבטויות גם ברמה האישית: הוא עוזב את משפחתו ויתכן שלא יראה אותה יותר... ומה אם תתגלה בריחתו? האם יענשו הנותרים בגטו בעונש קולקטיבי?
3. **שנאת היהודים** הייתה עזה ומכאן לא היה כל רצון בשיתוף פעולה... בתנאים אלה הוקמו מחנות של פרטיזנים יהודיים אשר לא הצטרפו לתנועה הפרטיזנית הכללית. מספר הפרטיזנים במזרח אירופה כלל כ- 20,000 יהודים. חלקם השתתפו בפעולות אנטי נאציות כמו: שיבוש דרכי התנועה, פיצוץ גשרים ומסילות ברזל.
- חלק מהמחנות נועדו לצרכי מסתור בלבד. כך נוצרו מחנות המשפחה לצד מחנות הפרטיזנים. ההבדל ביניהם היה במטרה: הצלת אנשים לעומת הפרטיזנים שלחמו באויב כדי לפגוע בו וארגנו כוח קרבי.

שאלה 12, סעיף א'

מטרות הנאצים בכיבוש תוניסיה:

כוחות גרמניים ואיטלקים נכנסו לתוניסיה בתגובה על פלישת בעלות הברית למרוקו ואלג'יריה שהיו תחת המשטר הקולוניאלי הצרפתי.

שאלה 12, סעיף ב'

השיקולים של הנאצים בביצוע מדיניותם כלפי היהודים בתוניסיה:

המדיניות הגרמנית נבעה מהאידיאולוגיה הנאצית שראתה ביהודים אויב מרכזי. אויב המסכן את בריאות הציבור, שורץ כינים ומחלות שיש להתרחק ממנו. יהודים מהווים גם סכנה כלכלית.

תוניסיה הייתה נתונה תחת שלטון וישי. למרות זאת, המושל אסטבה נטה לא להוציא אל הפועל את הצווים האנטי יהודיים אלא באופן חלקי בלבד. מדיניות זו השתנתה עם כיבוש תוניסיה ועם החלת שלטון גרמני ישיר על תוניסיה ועל יהודיה. הגרמנים נטלו על עצמם את הטיפול הנושא היהודים הקימו מסגרות מיוחדות לטיפול ביהודים. שלחו ממונה מיוחד מטעם האס.אס.

הצעדים שנקטו:

1. עצרו ארבעה מראשי הקהילה.
2. הכריזו על ביטול ועד הקהילה, מינו ועד חדש והטילו עליו משימת גיוס של עובדי כפייה. היהודים שגויסו הועברו למחנות כפייה בתנאים קשים.
3. ביצעו מאסרים המוניים ברובע היהודי.
4. החרימו רכוש רב והטילו קנסות על היהודים.

שאלה 13, סעיף א'

המדיניות של הישוב כלפי בריטניה בזמן המלחמה:

- ערב מלחמת העולם השנייה נסוגה בריטניה מכל מחויבות לתנועה הציונית ונהגה במדיניות פרו-ערבית ברורה. מדיניות זו באה לידי ביטוי בספר הלבן השלישי של מקדונלד שבו מתחייבת בריטניה לסייע בהקמת מדינה ערבית שבה יהיה מיעוט יהודי. כשפרצה המלחמה הישוב היהודי היה בדילמה: היה ברור כי בריטניה היא המדינה היחידה באירופה המסוגלת לבלום את גרמניה הנאצית. ולכן, פגיעה בבריטניה רק תחליש אותה במאבק נגד הנאצים שהם גם אויביו של העם היהודי. על רקע זה מגדיר דוד בן-גוריון את המדיניות של הישוב היהודי ושל התנועה הציונית: עלינו לעזור לאנגליה במלחמה כאילו לא היה ספר לבן ועלינו לעמוד נגד הספר הלבן כאילו לא הייתה מלחמה.
- על רקע זה החל שיתוף הפעולה עם הבריטים. לשיתוף זה היו מספר מניעים:
- המלחמה היא גם מלחמתו של העם היהודי ועליו להתגייס למלחמה למרות מדיניותה העוינת של בריטניה.
  - המלחמה עשויה לגרום לשינוי המצבה המדיני של התנועה הציונית. שכן, לקראת סוף מלחמת העולם הראשונה ניתנה הצהרת בלפור. יתכן כי גם הפעם יקודם רעיון המדינה היהודית באפן עצמאי.
  - הצטרפות לצבא הבריטי במלחמה תהיה מעין שלב מעבר, שלב נוסף בדרך להקמת ארגון צבאי יהודי אשר יאבק אחרי המלחמה על עצמאות ישראל.
  - שיתוף פעולה עם הבריטים יציג את הישוב היהודי כתומך בבריטניה בשעה קשה וזאת בניגוד למדיניות הערבית שסירבה לסייע לבריטניה.

ב- 1944 הכריז ארגון **האצ"ל** בהנהגתו של מנחם בגין על "מרד" בבריטים:

הכרזה זו פתחה תקופה חדשה ביחסי יהודים - בריטים בא"י והייתה על רקע הצלחותיה של בריטניה במלחמה נגד הנאצים והקשחת מדיניותה האנטי ציונית. הגורמים להכרזת המרד היו:

- המדיניות הבריטית אנטי ציונית, הבריטים מנסים למנוע עליית פליטים לא"י וכך, במדיניותם, הם הופכים שותפים לרצח המוני של יהודים. רק הסתלקותם מהארץ תאפשר את הצלת שארית הפליטה.
- בגין טען כי הנפילה הסופית של הנאצים ודאית וכי היא עניין של זמן בלבד... לכן יש להפסיק את שביתת הנשק עם הבריטים ולצאת למאבק מזויין נגדם.
- מטרת הבריטים: להקים מדינה ערבית בא"י שבה יש רוב ערבי. לכן יש לעצור מדיניות זו באפן מיידי.
- בגין קיווה למשוך באמצעות פעולותיו של הארגון את הדור הצעיר שלא הסכים לקבל את מדיניות ההבלגה של ההגנה. כמו כן, הוא קיווה למנוע מחברי האצ"ל להצטרף ללח"י.

בגין קרא לישוב להתחיל במרי אזרחי: לא לשלם מיסים, להפסיק כל עבודה ולצאת להפגנות המוניות. בצד המרי האזרחי הכריז בגין על מרי מזוין במסגרתו: פוצצו הבריטים תחנות משטרה בריטיות בערים הגדולות, פוצצו משרדי הגירה ותחנת שידור, את מרכז הבולשת ואת משרדי מס הכנסה בירושלים. עיקר הפעילות הייתה לראווה שנועדו למשוך תשומת לב. הבריטים הגיבו לפעולות אלה ביד קשה: רדפו את חברי המחותרות, גרשו את חלקם מהארץ והפעילו לחץ כבד על מנהיגי הישוב שימנעו את המשכן של הפעולות.

שאלה 13, סעיף ב'

הישוב היהודי ניסה למנוע את המשך הפעילות של ארגוני 'הפורשים' נגד הבריטים בתחילה תוך הידברות עם ראשי הארגונים. מנחם בגין הבהיר כי כל עוד מקיימת ההנהגה מדיניות של 'הבלגה' אין בכוונתו לשנות את מדיניותו... כשלא הועילו הדיונים הוחלט על מאבק בארגונים שבמסגרתו הוסגרו לבריטים חברי ארגוני האצ"ל והלח"י. בישוב היהודי רבים הסתייגו מפעולות ההסגרה אך

רצח הלורד מוין שינה את דעתם ורבים הבינו כי להיאבק בפורשים לפני שהם יגרמו לנזקים גדולים לישוב.

הסכנה לישוב הייתה במספר תחומים עיקריים:

מאמציו של הישוב להתבסס בארצו יפגעו. כך לדוגמא: פגעו הבריטים בארגון ההגנה ולא הבחינו בין הארגונים השונים. הם התייחסו לארגון ההגנה כארגון שאינו מסוגל לשלוט על הקיצוניים שבו ולרסנם...

הישוב היהודי חשש מהמשך פעילותם של ארגוני 'הפורשים' בעיקר לאור האהדה לפעילותם בקרב הציבור היהודי בכלל ובקרב הצעירים בפרט... ההקצנה בתוך הישוב עלולה לגרום אף למלחמת אחים... רבים ראו בארגונים אלה מיעוט שמנסה לכפות את עצמו ואת דרכיו על הרוב..

הבריטים עלולים לבצע פעולה אלימה נגד הישוב היהודי כולו.

ההחלטה הייתה להחרים כל מי ששייך לארגונים אלה, לא להעסיקו ולא לאפשר לו

מסתור מפני הבריטים. בעקבות החלטה זו החלת **תקופת 'הסזון'** - 'תקופת

הציד', חברי המחתרות נרדפו ע"י אנשי ההגנה, לבריטים נמסרו רשימות של כ- 700

חברי מחתרות מהם נעצרו כ- 500 חברי מחתרת בעיקר מהאצ"ל. הסזון הסתיים

לאחר כחמישה חודשים שכן, המלחמה הסתיימה ובישוב נשמעה ביקורת קשה על

דוד בן גוריון כי כך הוא מחסל את יריביו הפוליטיים... האהדה לפורשים גברה וכך

הוחלט לבסוף על ביטול הסזון.

פרק שלישי - אפשרות א' - נושא הרחבה: נושאים נבחרים מתולדות

ישראל והעמים 1945 – 1950

שאלה 14, סעיף א'

מדיניות ממשלת הלייבור בשאלת א"י באה לידי ביטוי בנאומו של שר החוץ בוויין:

שר החוץ בוויין התייחס לאחר המלחמה לבעיה היהודית בנאום שנשא בפרלמנט הבריטי:

1. בעייתה של העדה היהודית התעוררה כתוצאה ממדיניות הנאצים באירופה. בין קורבנות מדיניות זו היו גם יהודים.
  2. הפיתרון לבעיית היהודים הוא קודם כל באירופה. יש לאפשר ליהודים, ללא כל אפליה, לשבת באירופה ולתרום מכישרונותיהם לשגשוג מחודש של אירופה.
  3. בעיית היהודים אינה יכולה למצוא פתרון בא"י שכן, ההתחייבות בטופס המנדט היא כפולה: לערבים וליהודים. לכן, יש להתייעץ עם הערבים ועם היהודים ביחס שאלת א"י. יש לזכור, אומר בוויין, כי בעולם עשרות מיליוני מוסלמים המתנגדים לפתרון זה.
- משמעות מדיניותו של בוויין הייתה: בריטניה מבחינה בין בעיית הפליטים היהודים-העקורים באירופה לבין בעיית א"י. לדעת הבריטים, שתי הבעיות תמצאנה את פתרונן בנפרד: בעיית העקורים תמצא את פתרונה באירופה ובעיית א"י תמצא את פתרונה לאחר התייעצות עם הערבים והיהודים.
- בוויין בכל נאומו לא מזכיר את קיומה של אומה יהודית ואת ההבטחה לבית לאומי אלא תמך בהמשך יישום מסקנות הספר הלבן עד שתתקבל החלטה בנושא.
- המדיניות הבריטית המאפשרת עליה של 15,000 יהודים בשנה תימשך....

הצעדים שנקטו הבריטים למימוש מדיניות זו היו:

- ניסיון לערב את האמריקאים באפן ישיר באמצעות ועידות משותפות כמו: הועדה האנגלו- אמריקאית.
- מצוד אחרי ספינות מעפילים וגירושם אל מחנות הפליטים שהוקמו לשם כך בקפריסין.
- הכרזה על מצב חירום ובמסגרתו מעצר חברי מחתרות, קיום משפטים פומביים, עונשי מוות וחיפושים נרחבים אחר נשק.

שאלה 14, סעיף ב'

באוקטובר 1945 הוקמה "תנועת המרי העברי" שפעלה כ- 8 חודשים. התנועה הוקמה מהסיבות הבאות:

- האכזבה מהמדיניות הבריטית לאחר נאומו של בוויין.
- ריכוז כל הכוחות הצבאיים בא"י נגד השלטון הבריטי בכל התחומים: עלייה, התיישבות ומאבק צבאי כדי להגביר את ההשפעה על הבריטים ועל דעת הקהל העולמית.
- תיאום ושיתוף בין כל המחתרות.
כך הוחלט על הקמת מפקדה משותפת לשלושת ארגוני המחתרת שהייתה צריכה לתאם בין הארגונים ולאשר כל פעולה. התיאומים המבצעיים היו בין משה סנה, מנחם בגין ונתן ילין מור. כמו כן הוחלט כי כל ארגון יהיה עצמאי ביחס למבצעי רכישת נשק וגניבתו מידי הבריטים.
הפעולה הראשונה של תנועת המרי הייתה 'ליל הרכבות' - כוחות של פלמ"ח יצאו לחבל ב- 153 מסילות ברזל ברחבי הארץ. בנוסף, פוצצו סירות משמר בריטיות בנמלי יפו וחיפה. במקביל פגעו אנשי האצ"ל והלח"י בתחנת הרכבת בלוד. בפעולה זו שהייתה הרחבה ביותר שביצע הישוב נגד הבריטים הוכיח הישוב כושר פעולה ויכולת לפגוע בתפקודה של ממשלת המנדט.
בתגובה שלחו הבריטים לארץ אלפי חיילים שכונו 'כלניות' בשל הכומתות האדומות שחבשו.
אך כוחות אלה לא הרגיעו את השטח כפי שציפו מהם. המאבק התעצם לאחר הכרזותיו של בוויין כי באירופה יש גם פליטים אחרים שסבלו מהנאצים מלבד היהודים... וכי בעייה זו לא צריכה למצוא את פתרונה בא"י.
ברחבי הארץ פרצו הפגנות המוניות, הוכרז על שביתה כללית. המחאה התפתחה להיתקלויות אלימות בהם השתמשו הבריטים בנשק, הרגו שישה מפגינים ופצעו עשרות. הבריטים הכריזו על עוצר בת"א שנימשך 5 ימים.
לאחר שתפסו הבריטים את האונייה הראשונה שהגיעה לחופי הארץ לאחר המלחמה החליטה תנועת המרי להיכנס לתחנות המשטרה הימיות ולנקודות התצפית של הבריטים ולפוצץ אותן. הפעולה בוצעה בשילוב אנשי פלמ"ח ואצ"ל. פעולות נוספות היו פיצוץ בנייני משטרה בריטיים, פיצוץ שדות תעופה בריטיים בקסטינה ובלוד בהם נפגעו כ- 20 מטוסים וכניסה למחנות צבא לצורך גניבת נשק...

וכל זאת ברוח המאבק הצמוד' כדי הבהיר לבריטים כי האדמה בוערת תחת רגליהם ועליהם...

שיאה של פעילות היה ב' **ליל הגשרים**'- בוצעה פשיטה משולבת של אנשי פלמ"ח על 11 גשרים שקישרו בין א"י לבין הארצות השכנות: מצרים, סוריה וירדן. עשרה מהגשרים נהרסו. פעולה זו הייתה מורכבת ומסובכת ודרשה תכנון מדוקדק הן בדרכי גישה והן בדרכי נסיגה. המטרה הייתה להוכיח לבריטים שסגירת א"י תביא לפגיעה קשה ביכולת הבריטית לנוע באזור בחופשיות. למחרת פוצץ הלח"י את בתי המלאכה שליד תחנת הרכבת בחיפה וגרם לנזק קשה לציוד חיוני לבריטים.

שאלה 15, סעיף א'

הגורמים למלחמה הקרה 1945-1947:

מעמדן של שתי המעצמות: בריה"מ וארה"ב לאחר מלחמת העולם השנייה-
כניעתן של גרמניה, איטליה ויפאן שמה קץ למשטרים הטוטאליטאריים. מעצמות הציר התמוטטו, אדמתן נכבשה ע"י מעצמות זרות ומנגנוני המשטר במדינות אלה התפרקו. בארצות מזרח אירופה שלט הצבא האדום (צבאה של בריה"מ) ובמערב אירופה שלטו כוחות צבא בריטיים, צרפתים ואמריקאים. במזרח הרחוק התמוטטה האימפריה היפאנית ושטחיה נכבשו ע"י כוחות הצבא האדום וע"י כוחות אמריקאים.

אירופה הפסידה למעשה את מעמד הבכורה שהיה לה ומעצמות מסורתיות כמו: בריטניה, צרפת וגרמניה פינו את מקומן למעצמות חדשות: בריה"מ וארה"ב. בריה"מ הרחיבה את שטחי השפעתה הן במזרח הרחוק, על חשבון שטחי האימפריה היפאנית והן במזרח אירופה עד ברלין שבגרמניה. הסובייטיזציה של מזרח אירופה שנתפסה כהגנה ע"י בריה"מ וכצעד של תוקפנות מצד ארה"ב. גם ארה"ב עברה שינוי משמעותי: מדיניות הבדלנות הגיעה לקיצה והחל עידן של מעורבות אמריקנית בנעשה בעולם. האמריקאים ראו את עצמם כאחראים לעולם, לביטחוננו וחוסנו הכלכלי והמדיני... ארה"ב התעשרה במהלך המלחמה והפכה למעצמה חזקה גם במובן הכלכלי. בנוסף, האמריקאים ערכו ניסוי מוצלח בפצצת האטום. ניסוי זה הקנה לה מעמד של מעצמה צבאית ולא רק כלכלית. בין שתי המעצמות החלה להתפתח "מלחמה קרה" שמשמעותה יריבות על מקום ראשון בדירוג המעצמה החזקה בעולם...

ניגודים האידיאולוגיים בין שתי המעצמות בתחומים הבאים-

בתחום האידיאולוגי- מאבק בין השקפת עולם דמוקרטית- ליברלית המבוססת על החופש להביע דעות ולבקר את השלטון לבין השקפת עולם של דיקטטורה טוטליטרית שאינה מקבלת את חפש הביטוי ואינה סובלת כל בקורת נגד השלטון. **בתחום הכלכלי-** עימות בין משק קפיטליסטי המבוסס על יזמה פרטית לבין משק קומוניסטי המבוסס על כלכלה קולקטיביסטית המכוונת ע"י השלטון. **בתחום הפוליטי-** עימות בין דמוקרטיה המבוססת על חפש הביטוי והבחירה ובין דיקטטורה נוסח סטאלין שאינה מאפשרת חפש ביטוי ובחירה...

חילוקי דעות ביחס לעתיד אירופה ולעתיד גרמניה-

ביחס לאירופה: **בריה"מ** איבדה את אמונה במערב ושאפה לבצר את גבולה המערבי ב"רצועת ביטחון של מדינות ידידותיות" שתחצוצנה בינה לבין מדינות אירופה ובעיקר בינה לבין גרמניה. במדינות אלה יקומו משטרים קומוניסטיים "אוהדים" לבריה"מ. בנוסף, מדינות אלה תשמשנה גם מקור כלכלי יעיל שניצולו יאפשר את שיקומה הכלכלי של בריה"מ.

ארה"ב שאפה לממש את זכות "ההגדרה העצמית" של המדינות המשוחררות באירופה והדגישה את זכותם של האזרחים לבחור בבחירות דמוקרטיות את מנהיגיהם.

ביחס לגרמניה: **בריה"מ** חששה מגרמניה ולכן מעוניינת לפרקה כלכלית וצבאית. היא מעניינת להשאירה תחת חסותה מבחינה פוליטית. בריה"מ שאפה להמשיך ולשלוט באותם חלקים שכבשה מידי גרמניה כדי לא לאפשר את הקמתו של משטר דמוקרטי. בנוסף, שאפה לנצל את גרמניה כלכלית ואכן החלה בתהליך העברת ציוד תעשייתי, חומרי גלם וסחורות מגרמניה לבריה"מ.

ארה"ב, לעומת זאת, שאפה להפוך את גרמניה בתוך זמן קצר לרפובליקה פדראלית שתקיים בחירות חופשיות ודמוקרטיות, תיבחר ממשלה שתחתום על הסכם שלום וכך יסתיים מצב הכיבוש. כמו כן, טענו האמריקאים כי יש לסייע לגרמניה להשתקם כלכלית. מצבה הכלכלי הגרוע היה גורם חשוב, לדעתם, לעלייתן של תנועות קיצוניות. רק יציבות כלכלית תאפשר יציבות פוליטית ודמוקרטיה...

שאלה 15, סעיף ב'

הצעת החלוקה הסופית כללה :

- ✓ סיום המנדט הבריטי ב- 1.8.48.
- ✓ פינוי מוקדם יאפשר עליית יהודים באפן חפשי למדינתם.
- ✓ תוך חודשיים מהפינוי תוקמנה שתי מדינות : ערבית ויהודית וכן, תוקם קריית ירושלים- נתונה לפיקוח בינלאומי. במהלך דיוני העצרת צומצם שטחה של המדינה היהודית מ- 62% ל- 55% ואילו שטח המדינה הערבית גדל ל- 45%.
- ✓ עד להקמת שתי מדינות תתקיים תקופת מעבר שבה השלטון יהיה בידי ועדה מטעם האו"ם. ועדה זו תפעל לאיחוד כלכלי בין שתי המדינות.
- ✓ נקבעו גבולות שתי המדינות והוחלט שירושלים תהייה בחסות בינלאומית.
- ✓ שתי המדינות תגשנה בקשה לאחר הקמתן להתקבל לאו"ם.

הגורמים לתמיכת המעצמות בהחלטת האו"ם :

בריה"מ תמכה בהחלטת האו"ם ועם קבלת ההחלטה הפתיע גרומיקו- נציג בריה"מ באו"ם את העצרת בנאום פרו- ציוני. גרומיקו דיבר באהדה על שאיפותיה של התנועה הציונית ועל כך שהיהודים זכאים לבנות את ביתם בא"י. הוא תאר את סבלותיהם והדגיש את הצורך לבטל את המנדט הבריטי. ולהקים מדינה עצמאית. אם יתברר כי הערבים והיהודים אינם יכולים לחיות יחד תקומנה שתי מדינות : ערבית ויהודית.

מטרות בריה"מ בתמיכה בהקמת המדינה היהודית היו :

- ✓ להביא לחיסול המנדט הבריטי והוצאת בריטניה משטחי א"י.
- ✓ שיתוף פעולה בין בריה"מ לארה"ב יבודד את בריטניה בזירה הבינלאומית ויפריד בין ארה"ב לבריטניה.
- ✓ על פי הנאום הסבל של היהודים בזמן השואה מצדיק הקמת מדינה יהודית עצמאית.

ארה"ב תמכה בהצעת החלוקה מהסיבות הבאות :

- ✓ לחץ של יהודי ארה"ב ושל מנהיגים ציונים על הממשל האמריקני.
- ✓ תמיכת בריה"מ בהקמת מדינה יהודית עצמאית דרבנה את ארה"ב לתמוך גם כן.
- ✓ השפעת השואה על רגשות האשם של הממשל האמריקאי.

שאלה 16, סעיף א'

מוקדי הלחימה בין הערבים ליהודים בארבעת החודשים הראשונים של מלחמת העצמאות וקשיי הישוב בכל אחד מהם:

1. המלחמה בדרכים- הערבים פעלו כדי למנוע מעבר בדרכים ולנתק את הקשר בין ישובים יהודיים. המערכה העיקרית הייתה בכביש לירושלים, בקטע הררי באזור שער הגיא. כתוצאה מכך מצא הישוב את עצמו מנותק משאר חלקי הארץ הן בקבלת אספקה והן בסיוע במאמץ המלחמתי.
2. המלחמה בערים יהודיות ערביות מעורבות- ביפו, ירושלים, חיפה, טבריה וצפת החלו הערבים במעשי טרור נגד היהודים ורכושם. הטרור כלל הטלת פצצות ורימונים, ירי של צלפים, טבח, פיצוץ מכוניות תופת. לישוב היה קשה לפעול בשל מעורבות האוכלוסייה. אך למרות זאת בוצעו פעולות נגדיות וביניהן פיצוץ בתים בפשיטות של חברי ההגנה, האצ"ל והלח"י. הישוב היהודי בערים אלה חש מאוים בעיקר לאור העובדה כי קשה היה להגן עליו מפעולות טרור ומטבח. כך לדוגמא נערך טבח של עשרות פועלים יהודים בבתי הזיקוק בחיפה.

שאלה 16, סעיף ב'

השיקולים שהשפיעו על ההחלטה להכריז על הקמת מדינת ישראל בה' באייר תש"ח היו:

1. התחושה כי דחיית ההכרזה על מדינה תפעל לרעת הישוב ותהיה החמצה לדורות בבחינת: "עכשיו או לעולם לא".
2. ההישגים של הישוב היהודי בבניין הבית הלאומי: מוסדות לאומיים, תשתית כלכלית, כוח צבאי, מערך שירותים בתחום הכלכלי-חברתי.

הסיכונים בהחלטה להכריז על מדינה היו:

1. לחצים כבדים מצד ארה"ב שאיימה בהקפאת כספי הסיוע של יהודי ארה"ב. נשללה מראש כל אפשרות של סיוע צבאי-אמריקאי.
2. החשש שהמדינה לא תוכל לעמוד בהתקפה משולבת של צבאות ערב. חשוב לציין, מקבלי ההחלטות העריכו כי הסיכויים גוברים על הסיכונים.

יחידת גישור: המזרח התיכון ומדינת ישראל בשנות ה-50 וה-60

שאלה 17

הגורמים שהשפיעו על מגמות הפיצול בעולם הערבי:

1. אופי משטרים שונה במדינות ערב- במדינות ערב התגבשו שני סוגים של משטרים: משטרים מלוכניים ושמרניים: כך, בירדן בעיראק, בסעודיה, תימן, נסיכויות המפרץ הפרסי ומרוקו. ומשטרים רפובליקניים שאינם מלוכניים אך גם אינם דמוקרטיים. משטרים מהפכניים ו"מתקדמים" כמו: במצרים וסוריה השואפים לרפורמות חברתיות רחבות. משטרים אלה הגבירו את חוסר היציבות והיו מלווים במעשי חתרנות הדדיים ובניסיונות לבצע מהפכות במדינות ערביות אחרות כך לדוגמא נעשה ניסיון להפיכה בעיראק ולביטול המלוכה, להפיכה בתימן ולביטול המלוכה. ניסיון זה הוביל את תימן למלחמת אזרחים ממושכת.
2. המאבק הבין-גושי והמלחמה הקרה פיצלו בין המדינות הערביות: בריה"מ תמכה במדינות ה"מהפכניות" וביניהן במצרים, סוריה ומאוחר יותר בעיראק לאחר ההפיכה וביטול המלוכה. המערב לעומת זאת, תמך במדינות השמרניות והמלוכניות דוגמת ירדן. העימות בין המעצמות הגביר את מגמות הפיצול והפילוג בעולם הערבי.

הגורמים שהשפיעו על מגמות האחדות בעולם הערבי:

1. עלייתם של מנהיגים כריזמטיים במדינות ערב ועלייתן של מפלגות שהאחדות הבין ערבית היא חלק מהאידאולוגיה שלהם. כך לדוגמא, נאצר במצרים ניסה לאחד את העולם הערבי תחת מנהיגותו. מפלגת הבעת' בסוריה ובעיראק חרטה על דיגלה את האחדות הבין ערבית.
2. התפיסה על פיה המאבק במדינת ישראל ובציונות כאויב משותף של כל מדינות ערב מחויב המציאות ודורש את ליכודו של העולם הערבי בעיקר לאחר המפלה במלחמת העצמאות. במסגרת זו, הקמתו של אש"ף ייצגה את האינטרסים הפלסטיניים. אש"ף שם לעצמו למטרה להיאבק בישראל.

שאלה 18

ישראל החליטה לצאת למלחמת סיני מהסיבות הבאות:

1. תופעת המסתננים והפדאיון הקצינו את יחסי מצרים – ישראל. עם סיום מלחמת העצמאות נותרו כ – 600 – 700 אלף פליטים פלסטינים מחוץ לגבולות ישראל.
(כ- 400 ישובים ערביים נכבשו במלחמת העצמאות, רובם נהרסו). רוב הפליטים שוכנו במחנות פליטים צפופים, ללא תעסוקה ומקורות קיום ברצועת עזה ובירדן, בסוריה ובלבנון. כך הוקפה מדינת ישראל במאות אלפי פליטים המצפים לשיבה לכפריהם. מדינות ערב הנציחו את מעמדם כפליטים ולא ניסו לשקמם. וזאת מתוך כוונה ללחוץ על מדינת ישראל ועל העולם להכיר בזכותם לשוב לבתיהם. חלק מהפליטים החלו "להסתנן" לישראל. ישראל הקימה את "משמר הגבול", כדי להגן על גבולותיה מפני "מסתננים", שבתחילה לא נשאו נשק, אך בתוך זמן קצר הפכו לחמושים הגורמים לנזק ברכוש ובעיקר למספר רב של הרוגים.
מצרים ניצלה את מצבם של הפליטים ועודדה את הקמת יחידות המתאבדים "הפדאיון" ואף סייעה באימונם למלחמה ב "אויב הציוני".
בתגובה לפעולות ההסתננות של הפליטים ולפעולות הרצח של ה" פדאיון" נקטה ישראל בפעולות תגמול. מטרתן הייתה להרתיע את הפליטים ואת מדינות ערב מפני המשך הפעילות נגד מדינת ישראל. פעולות התגמול היוו מענה לתחושות החרדה לקיומה של המדינה הצעירה.
2. מצרים סגרה את תעלת סואץ בפני אניות ישראליות ואניות המפליגות לישראל בספטמבר 1955 סגרה מצרים את מיצרי טיראן בפתח מפרץ אילת בפני השייט לישראל, הציבה תותחים בשארם א-שייך והשתלטה על איי טיראן וסנפיר השולטים על מיצרי טיראן. ישראל תכננה לפרוץ את המצור.
3. חדירת בריה"מ למצרים ועסקת הנשק בין מצרים וצ'כוסלובקיה. העסקה בוצעה ביזמתה של בריה"מ כאות להתקרבות נוספת בין בריה"מ למצרים. כמויות גדולות של נשק סובייטי חדיש זורמות למצרים ובישראל רואים בכך סכנה קיומית. יש לציין כי ארה"ב ובריטניה סרבו בשלב זה למכור נשק לישראל, בעוד בריה"מ הזרימה נשק למצרים. צרפת הייתה המדינה היחידה שנענתה לפנייה הישראלית וזאת בשל האינטרס המשותף לשתי המדינות- לפעול נגד מצרים שכן, מצרים תמכה במורדים נגד השלטון הצרפתי באלג'יריה ופגעה

באינטרסים הצרפתיים באזור. ואכן, נשק צרפתי זרם לישראל כחמישה חודשים לפני מלחמת סיני.

שאלה 19

השפעות של מלחמת ששת הימים על ישראל:

1. ישראל השיגה ניצחון צבאי מוחץ - בתוך ששה ימים נכבשו שטחים רחבים בגבול הדרומי עם מצרים הכוללים את סיני ורצועת עזה עד תעלת סואץ, בגבול הצפוני נכבשה רמת הגולן מידי סוריה ובמזרח אזורי יהודה ושומרון כולל מזרח ירושלים נכבשו מידי ירדן.
2. בתגובה חוזק המורל הלאומי. יש לציין כי רבים בישראל חיו בתחושה של סכנה קיומית. כעת התגבשה התחושה כי ישראל היא בלתי מנוצחת. תחושה זו הביאה לביטחון עצמי גובר בקרב העם וההנהגה בישראל, לזלזול ביכולתם של הערבים תוך שכנוע כי הערבים יעשו שלום עם ישראל בעקבות הכישלון הצורב במלחמה. אך בפועל הערבים התכנסו בחרטום שבסודאן והכריזו על מדיניות של "שלושת הלאוויים" הסותמת את הגולל על כל מו"מ עם ישראל.
3. השפל הכלכלי שאפיין את ישראל ערב המלחמה התחלף בגאות כלכלית. קשרי החוץ של ישראל עם מדינות רבות התרחבו והחלה תקופה של תנופה כלכלית שנבעה בעיקר משיקום וביצור השטחים שנכבשו ומהקשרים הכלכליים עם האוכלוסייה הערבית בשטחים.

פרק רביעי - אפשרות ב' - יחידת מבוא

שאלה 20

הגילויים של המלחמה הקרה :

✓ משבר ברלין והקמת שתי גרמניות :

החל מ-1948 איחד המערב את כל האזורים שהיו בשליטתו והפך את גרמניה המערבית ליחידה פוליטית- כלכלית אחת. המטבע הגרמני הוחלף ונקבעה תוכנית כלכלית לשיקום גרמניה המערבית. התוכנית הכלכלית אמורה הייתה להיות מיושמת גם בברלין. בריה"מ ניסתה לדחוק את רגלי המערב מברלין ובתגובה לצעדי המערב הטיל סטאלין מצור על אזורי הכיבוש במערב ברלין. (ברלין המערבית הייתה מובלעת מערבית בתוך שטח בשליטה רוסית) בעקבות המצור נחסמו מסילות הברזל והדרכים היבשתיות המובילות אל ברלין המערבית. כך נותקו כ- 2.5 מיליון גרמנים ממקורות אספקה. המערב הגיב ברכבת אווירית שהעבירה ציוד ואספקה לתושבי ברלין הנצורים. במאות אלפי גיחות לברלין הוטסו: מזון, דלק, ביגוד וחומרי גלם. הרכבת האווירית נועדה להבהיר כי המערב אינו מתכוון לוותר על השליטה בברלין. הרוסים הופתעו מעצמתה של הרכבת האווירית והחלו בהדרגה להיכנע. המצור הוסר סופית במאי 1949.

משמעות משבר ברלין :

1. פיצולה של גרמניה לשתי מדינות נקבע כעובדה בשטח. גרמניה המערבית הוקמה כמדינה דמוקרטית- פדראלית בשם "הרפובליקה הפדראלית הגרמנית" ובירתה בון, העקרונות הדמוקרטיים נוסחו בחוקה חדשה שהתקבלה במערב גרמניה. הצבאות הכובשים פינו את כוחותיהם וגרמניה החלה לקבל סיוע כלכלי מהמערב לשיקומה. בגרמניה המזרחית התקיימו בחירות בהן הצביעו רוב המצביעים עבור המפלגה הקומוניסטית. נקבעה חוקה ההופכת מערב גרמניה ל"**דמוקרטיה עממית**"- בשם: "הרפובליקה הדמוקרטית הגרמנית" תחת חסותה והשפעתה של בריה"מ. בירתה הייתה ברלין. חשוב לציין כי ברלין המערבית נשארה בידי המערב למרות שהייתה מעין מובלעת בתוך שטח רוסי.

2. נבלמה ההתפשטות הקומוניסטית באירופה והמאבק הבינגושי עבר ליבשות אחרות.
3. הכישלון הרוסי בברלין הבהיר לסטאלין כי המערב ובעיקר ארה"ב אינו מתכוון לאפשר התפשטות קומוניסטית נוספת וכי המערב מתכוון להגיב ביד קשה לכל ניסיון תוקפני של ברה"מ. דוקטרינת הבלימה הוכחה כמדיניות נכונה.

✓ ברית נ"אטו - הברית הצפון אטלנטית : (North - Atlantic Organization) -

:1949

ברית צבאית שנועדה להדק את שיתוף הפעולה בין ארה"ב לבין בנות בריתה הדמוקרטיות נגד האיום הסובייטי. לאחר המלחמה חולקה אירופה לשניים: הגוש המזרחי תחת שליטה של בריה"מ והגוש המערבי תחת השפעה אמריקאית. נוצר צורך להתארגן צבאית נגד סכנת ההתפשטות הסובייטית. על רקע זה התכנסו 12 שרי הגנה ושרי חוץ ממדינות כמו: ארה"ב, קנדה, נורבגיה, דנמרק, צרפת ואיטליה בווינגטון וחתמו על "הברית הצפון אטלנטית" - נ"אטו במטרה להגן על מדינות החברות בברית במידה ותותקפנה ע"י צד שלישי. כל מדינה תוכל במקרה של מתקפה על אחת החברות בברית להעניק סיוע על פי ראות עיניה.

במשך השנים עלה מספר המדינות החברות בברית. ארה"ב הייתה המדינה הדומיננטית ביותר, מפקדי הברית היו ברובם אמריקאים ובאמצעות הברית התערבה ארה"ב יותר בנעשה באירופה. יש לציין כי הברית אינה מהווה רק ברית צבאית - למטרות ביטחוניות אלא גם ברית שבאמצעותה הודקו קשרים תרבותיים וכלכליים בין חברי הברית. עם התפרקותה של בריה"מ המשיכה הברית להתקיים ולאחרונה הצטרפו מדינות מזרח אירופאיות שהיו תחת ברית ורשה לנ"אטו.

✓ "ברית ורשה" - 1955

ברית ורשה הוקמה במאי 1955 במטרה למנוע התקפה על אחת ממדינות הגוש הקומוניסטי. בברית היו חברות: בריה"מ, אלבניה, בולגריה, צ'כוסלובקיה, מזרח גרמניה, הונגריה, פולין ורומניה. ברית זאת אמורה להוות משקל נגד ברית נאט"ו שבהנהגת ארה"ב.

ברית ורשה הייתה למעשה ארגון צבאי המגבש ברית צבאית בין מדינות הגוש הקומוניסטי תחת פיקוח סובייטי. בכל אחת ממדינות הגוש הוצבו כוחות סובייטים והודק הקשר הצבאי נגד המערב. על פי סעיפי הברית צוין כי במידה ותותקף אחת המדינות החברות בברית או תותקפנה מספר מדינות תגשנה החברות בברית סיוע מיידי כולל סיוע צבאי... כך בראש הגוף הצבאי עמד הרמטכ"ל הסובייטי וקציני הצבא הסובייטי איישו את כל עמדות המפתח בארגון. תחתיו מפקדה משותפת: "מועצת שרי ההגנה" של המדינות החברות בברית. יש להדגיש כי ברית ורשה לא נועדה רק לגיבוש הגוש הקומוניסטי נגד הגוש המערבי אלא גם לצרכים פנים סובייטיים המאפשרים:

1. פיקוח יעיל יותר מצד בריה"מ על כל אחת ואחת מהחברות בברית.
2. אפשרות התערבות בענייניה הפנימיים של כל אחת מהמדינות החברות בברית במידה ואחת מהמדינות מעוניינת לפרוש או מגלה סימנים של אי שיתוף עם חברתי לגוש.

כך הרשו לעצמם הסובייטים להתערב בענייניה של הונגריה ב-1956 ובענייניה של צ'כוסלובקיה ב-1968. צבא סובייטי נכנס לכל אחת מהמדינות כדי לדכא מרד תוך מדינתו.

שאלה 21

הגורמים שהביאו לסיום המנדט:

1. בריטניה נאלצת לתאם את מדיניותה עם ארה"ב מאחר ומעמדה כמעצמה דעך. היא נקלעה למבוי סתום מאחר ושאיפתה לקבל סיוע מארה"ב נתקלה בהתנגדות. בריטניה נאלצה להתמודד עם הנטל הכלכלי הכבד לבדה.
2. בבריטניה ובעולם נמתחה ביקורת ציבורית כלפי בריטניה על עמדתה בנושא הפליטים ניצולי השואה.
3. התגברות מעשי הטרור בארץ מצד האצ"ל והלח"י הצריכו התמודדות מיוחדת. הבריטים החזיקו בא"י כ- 10% מכוחם המזוין. ההוצאות הכלכליות והמאבק הצבאי גרמו להוצאות ונזקים לבריטניה.

שאלה 22

- האו"ם הקים ועדה מיוחדת לדיון בבעיית א"י: **אונסקו"פ**- הועדה הורכבה מ-11 מדינות.
- בתום שלושה חודשים של דיונים וביקור במחנות העקורים באירופה בהם ישבו כ- 250,000 יהודים שציפו למתן היתר עלייה לא"י, הוגשו ההמלצות לעצרת האו"ם. המלצות הועדה היו:
- חלוקת ארץ א"י לשתי מדינות, ירושלים תהיה תחת חסות בינלאומית. המדינה היהודית תהווה 62% משטחי א"י המערבית ותכלול את: הגליל המזרחי, עמק יזרעאל, שטחי החוף מעכו ועד אשדוד, אזור באר-שבע והנגב. המדינה הערבית תכלול: הגליל המערבי, אזור ההר ביהודה ושומרון, שפלת החוף מאשדוד ועד מצרים.
- המנדט הבריטי בא"י יסתיים.
- בין שתי המדינות יונהג מטבע משותף ויתקיים שיתוף פעולה כלכלי.
- הצעת החלוקה הסופית כללה:
- סיום המנדט הבריטי ב- 1.8.48.
  - פינוי מוקדם יאפשר עליית יהודים באפן חפשי למדינתם.
  - תוך חודשיים מהפינוי תוקמנה שתי מדינות: ערבית ויהודית וכן, תוקם קריית ירושלים- נתונה לפיקוח בינלאומי. במהלך דיוני העצרת צומצם שטחה של המדינה היהודית מ- 62% ל- 55% ואילו שטח המדינה הערבית גדל ל- 45%.
  - עד להקמת שתי מדינות תתקיים תקופת מעבר שבה השלטון יהיה בידי ועדה מטעם האו"ם. ועדה זו תפעל לאיחוד כלכלי בין שתי המדינות.
  - נקבעו גבולות שתי המדינות והוחלט שירושלים תהייה בחסות בינלאומית.
  - שתי המדינות תגשנה בקשה לאחר הקמתן להתקבל לאו"ם.

נושא הרחבה: המזרח התיכון ומדינת ישראל בשנות ה-50 וה-60

שאלה 23, סעיף א'

נאצר מנהל מדיניות שמטרתה להפר את המצב הכלכלי במצרים, להוביל את מצרים למודרניזציה ותיעוש ולא רק לפיתוח חקלאי.

רוב האוכלוסייה במצרים מרוכזת באדמות הדלתה והנילוס ולאורכו של הנהר. רמת החיים נמוכה, צפיפות אוכלוסין וקשיים קיומיים בעיקר בקרב הפלאחים המהווים רוב מהאוכלוסייה המצרית.

הפערים בין הפלאחים לבין המשפחות העשירות היו רחבים ביותר. כך, לדוגמה כ- 12,000 משפחות שולטות על כ- 40% מהקרקע. לעומת זאת, בידי הפלאחים היו חלקות האדמה היו קטנות ביותר.

הצעדים שנקט נאצר:

1. בניית סכר אסואן במימונה של בריה"מ. הסכר שינה את מערכת ההשקיה באדמות של מאות אלפי פלאחים והגדיל את כמות השטחים המעובדים. באמצעותו סיפקה מצרים חשמל זול לתושביה. בניית הסכר נחשבת לאחד ההישגים החשובים בתקופת נאצר.
2. קביעת מדיניות כלכלית: "הסוציאליזם הערבי" – ב- 1962 הפכה מצרים למדינה ערבית סוציאליסטית. הסוציאליזם הותאם לצרכיה ולאופייה של האוכלוסייה מצרית: אוכלוסייה שבה הריבוי הטבעי גבוה, משאביה הכלכליים מצומצמים, אוכלוסייה נבערת ודתית. מפעלי התעשייה הכבדה הולאמו ונקבע משק מתוכנן וריכוזי. הרכוש הפרטי, לעומת זאת, לא הולאם. כך התקיים שילוב בין סוציאליזם לבין עידודה של היזמה הפרטית. כמו כן נקבע מונופול של המדינה על התוצרת החקלאית. כך גדלה התוצרת וסופקה לתושבי מצרים. נקבעו רפורמות אגראריות לטובת החקלאים: חלוקת אדמות, מתן הלוואות לחקלאים.
3. חקיקה סוציאלית: בענייני בריאות, חינוך והגנה על זכויות העובד.

שאלה 23, סעיף ב'

הצעדים שנקט נאצר במדיניות החוץ:

1. התקרבות לעולם השלישי, למדינות "הבלתי מזדהות" – התקרבות זו העלתה את יוקרתה של מצרים ואת יוקרתו של נאצר בעיני העולם השלישי. בשנות החמישים והשישים עלתה חשיבותן של מדינות ה"עולם השלישי" – מדינות לא אירופיות, בעיקר באסיה ובאפריקה אשר השתחררו מעול הקולוניאליזם האירופי לאחר מאבק ממושך. מדינות אלו שאפו לכונן גוש של מדינות אשר לא יהיה מזוהה עם אחד מן הצדדים ב"מלחמה הקרה", וכך נוצר המושג של

המדינות "הבלתי מזדהות". נאצר קשר הדוק עם מנהיגי ה"בלתי מזדהות" ובראשם הנשיא טיטו מיוגוסלביה, וראש ממשלת הודו נהרו. עד מהרה נהפך נאצר לאחד ממנהיגי ה"עולם השלישי" והמדינות ה"בלתי מזדהות". את ההזדהות שלו עם מדינות אילו כינה נאצר בשם "נייטראליזם חיובי". למעשה היה זה סוג של נייטראליזם אשר התרחק מן המערב ורחש אהדה לבריה"מ. כך הפך נאצר למנהיג בינלאומי חשוב, לאחד ממנהיגי העולם השלישי והחל להתרחק מן המערב ולהתקרב לבריה"מ. במישור האפריקני תמך נאצר בתנועות שחרור לאומיות ובמאמצי עמי אפריקה להשתחרר משלטון המעצמות הקולוניאליות.

2. התקרבות לבריה"מ והתרחקות מארה"ב - נאצר מתקרב לבריה"מ מהסיבות הבאות:

- המערב היה בעיניו גורם אימפריאליסטי. ארה"ב מנסה בשנים אלה לצרף את מצרים לבריתות נגד בריה"מ. מצרים מסרבת להצטרף.
- ארה"ב סירבה לממן את סכר אסואן והתנתה את מימון בניית הסכר בהצטרפות מצרים לברית אנטי-סובייטית. לעומתה, הסכימה בריה"מ לממן הקמת הסכר.
- בריה"מ קרובה ל"מדינות הבלתי מזדהות".
- סיוע צבאי וכלכלי מצד בריה"מ יסייע לנאצר במאבקו נגד ישראל.
- בריה"מ אכן סייעה בנשק ובכסף והצבא המצרי צויד בנשק סובייטי, אך יחד עם זאת גברה התלות של מצרים בבריה"מ.

שאלה 24, סעיף א'

ניתן לציין שלושה דפוסי עלייה:

1. עליית הצלה - "חיסול הגלויות" - מעיראק, לוב ותימן. ההערכה הייתה כי מצבם של היהודים יורע וכי הם נמצאים בסכנה קיומית. לכן, יש לעשות מאמץ ולהעלותם לארץ מיידית. צרכי התפוצות במקרה זה גוברים על יכולת הקליטה של המדינה היהודית החדשה. המטרה: להעלות את כל הקהילה כדרך הצלה בשל שיקולי ביטחון ובמהירות. יש לציין כי עלייה זו הייתה גלויה תוך שיתוף השלטון המקומי. עלייה זו התבצעה ללא כל התנכלות מצד השלטון

- והאוכלוסייה המקומיים. העלייה מתימן נקראה "על כנפי נשרים" והעלייה מעיראק נקראה "מבצע עזרא ונחמיה".
2. עלייה חשאית- בעיקר בשנות ה-60 מסוריה, לבנון, מצרים ומרוקו. עלייה בלתי לגאלית ללא ידיעת השלטונות המקומיים. עלייה זו התאפיינה בסיכון גבוה, תעוזה ותחכום תוך שמירה על סודיות מרבית. מסוריה, לבנון ומצרים הוברחו יהודים מעטים בשל הסכנה להעבירם את הגבול. ממרוקו הוברחו יהודים דרך האוויר היבשה והים. שיאו של סיפור הבריחה היה בטביעתה של הספינה "אגוז" שהפליגה ממרוקו ב-1961 ועל סיפונה 44 מעפילים. פרשת הטביעה העלתה לכותרות את העלייה החשאית ממרוקו וכתוצאה של חלץ בינלאומי החלה מרוקו לאפשר את עלייתם של היהודים. "במבצע יכין" עלו לארץ כ- 120,000 יהודים בתחילת שנות ה-60.
3. עלייה מבוקרת, הדרגתית וסלקטיבית- העדפת צרכי המדינה הנבנית על פני הלחצים מהתפוצות. כך לדוגמא היה חשש כי עלייה גדולה ממרוקו תהווה נטל כבד על החברה הישראלית: לא ניתן יהיה לספק מקומות עבודה, שיכון, חינוך ושירותי רווחה לעולים לכן החליטו על מדיניות של סלקציה על פי גיל, בריאות, סיכויי פרנסה. נבחרו מועמדים והוכשרו לפני העלייה לארץ. בעלייה הסלקטיבית היו מעורבים גורמים רבים: עליית הנוער, הנוער החלוץ, המחלקה לחינוך ותרבות בגולה, התנועות הקיבוציות, תנועת המושבים ונציגי המוסד. אלה שלא עלו מיידית רוכזו בכפרים ובערים לקראת עלייה שם קיבלו טיפול רפואי מאחר וחלקם סבלו ממחלות קשות ומדבקות. לאחר הטיפול הרפואי רוכזו ב"מחנות מעבר" לקראת עלייתם ארצה. תהליך זה היה קשה ומייגע והיה כרוך בעגמת נפש גדולה ובהוצאות כבדות.

שאלה 24, סעיף ב'

- הקשיים של מדינת ישראל בקליטת העולים בשנות ה-50:
- בתחום הדיור והתעסוקה - הקשיים האובייקטיביים של מדינה צעירה שמספר הנקלטים בה היה גדול ממספר הקולטים ושסבלה ממחסור באמצעים, הכבידו על מציאת פתרונות מזון, דיור ותעסוקה הולמים. שנים אלה התאפיינו במחסור חמור במזון: קשה היה לייצר כמויות גדולות של מזון או לקנותן מחמת העדר תקציב. לכן הוחלט על מדיניות "צנע" שתאפשר מוצרי מזון בסיסיים לכל האוכלוסייה בצורה שווה. בעיית הדיור הייתה חמורה במיוחד ולכן הוחלט על

הקמת "מעברות" – שיכונים זמניים שבהם יתגוררו העולים באוהלים, פחונים ו/או צריפים ויעבדו בעבודות דחק, תוך קבלת סיוע מהמדינה עד אשר יגיעו לשיכון קבע.

התנאים במעברות היו קשים: צפיפות, תנאי היגיינה ירודים. כדי לקבל מזון ותעסוקה נאלצו העולים לעמוד שעות ארוכות בתור- עובדה זו רק הגבירה את התסכול והמרירות. שירותי הבריאות וחינוך היו מצומצמים יחסית ושיקפו את התנאים הקשים במעברות. בשנות ה-50 הוחל בחיסול איטי של המעברות. דרך נוספת לקליטה הייתה ב"עירות הפיתוח" ברחבי הארץ. חלק מהמעברות הפכו לעירות פיתוח כמו: ירוחם, קריית שמונה, קריית מלאכי וראש העין ואחרות הפכו לשכונות בערים הגדולות כמו: שכונת הקטמונים בירושלים. עיירות אלה הפכו מוקד של זעם, תסכול ותחושת ניצול שחשו העולים מארצות האסלאם.

מיקומם הגיאוגרפי של עיירות הפיתוח הותאם לצרכים ביטחוניים ולצרכים של פיזור האוכלוסייה ולכן, ברובן מרוחקות מהמרכז. חלקן התבססו על מפעלי תעשייה שהוקמו באזור כדי למצוא מקורות פרנסה כמו: מפעלי ים המלח ליד דימונה ופיתוח הנמל באילת. בשנים 1948 - 1963 הוקמו ברחבי ישראל כ-30 עיירות פיתוח בצפון הארץ, בנגב ובמרכז הארץ. ברוב הערים לא עלתה כמות האוכלוסייה על 20 אלף נפש.

- **בתחום החינוך** - תפיסת "כור ההיתוך" של החברה והממסד במדינת ישראל פגעו קשות במסורת, באורח החיים ובדפוסי ההתנהגות של העולים- עם קום המדינה שאפה הנהגת המדינה ליצור דמות של ישראלי חדש- "הצבר". כדי לעצב את העולים החדשים על פי תפיסה זו עליהם לאבד את כל סימני הגולה הייחודיים להם ולאמץ דפוסי התנהגות "צבריים". גישה זו נבעה מן החשש של הנהגת המדינה, שהעולים שהיו בני תרבויות שונות מאלה של בני הארץ ישנו את אופייה של המדינה.

לשם כך יש להנחיל לעולים החדשים את המורשת והתרבות של הישוב בארץ ישראל- ציונות, חלוציות, אהבת הארץ. בתהליך נדרשו העולים לאבד סממני תרבות שאפיינו את אורח חייהם ואת הנהוג בארצות מוצאם. יצירת "כור ההיתוך" הוטלה על מערכת החינוך ועל צה"ל. הרצון להפוך את העולים החדשים במהירות ל"צברים" הצריך מערכת חינוך המונית, שתעסוק בלימוד השפה העברית ובנחלת הערכים הציוניים לעולים. ב-

1954 התבצעה עבודת התנדבות רחבת היקף שבמסגרתה למדו עברית כ-60 אלף עולים חדשים. רק ב-1949 נחקק "חוק לימוד חובה", שקבע שילדים בגילאים 5-14 זכאים לחינוך חנם. ילדים בגילאים 14-17 חויבו ללמוד בבתי ספר לנערים עובדים.

מערכת החינוך הישראלית בשנים הראשונות ביטאה בצורה קיצונית את תפיסת "כור ההיתוך" ושאפה למחוק את הסימנים שהוגדרו "גלותיים" אצל העולים. דוד בן גוריון דרש בתחילה שהחינוך במחנות העולים יהיה אחיד. במסגרת תפיסה זו חויבו ילדים עולים דתיים, בעיקר מתימן, לגזוז את פאותיהם. דרישה זו עוררה סערה רבה בקרב הממסד הדתי בישראל. ב-1953 נחקק "חוק החינוך הממלכתי" שביטל את הזרמים השונים במערכת החינוך וקבע חינוך אחיד לכל הזרמים, למעט החינוך החרדי, שנותר עצמאי.

שאלה 25, סעיף א'

מדינת ישראל הופתעה מהסיבות הבאות:

1. לאחר מלחמת ששת הימים נעשו מספר ניסיונות לפתוח במו"מ מדיני בעיקר בין מצרים לישראל שיביא לנסיגה ישראלית מתעלת סואץ. ניסיונות אלה נכשלו וסאדאת טען באותם ימים, כי ישראל טרקה בפרצופו את כל הדלתות שפתח למו"מ ...
בישראל הייתה תחושה מופרזת של ביטחון בכוחה של ישראל ביחס לשכנותיה ובעקבותיה העריכה הנהגת המדינה בראשות גולדה מאיר ומשה דיין, כי הסיכוי למלחמה קלוש, לכן ישראל לא היתה ערוכה למלחמה. המודיעין הישראלי הניח, כי מצרים חלשה מכדי לצאת למלחמה וכי רק בשנת 1975 תהיה ערוכה למלחמה. ואכן, ישראל הופתעה מפרוץ המלחמה הן בשל הערכת מנהיגיה והן בשל מערך המודיעין הכושל שאומנם הזרים ידיעות על הכנות מצרים וסוריה למלחמה, אך יחד עם זאת העריך כי הסבירות למלחמה "נמוכה ביותר".
המודיעין נכשל בהערכתיו ביחס לאפשרות של מלחמה קרובה.
2. צה"ל נישען על הצלחתו המרשימה של חיל האוויר הישראלי במלחמת ששת הימים והמשיך בביצור החיל מתוך אמונה כי חיל האוויר יכריע גם במלחמה הבאה. אך במלחמה הסתבר כי טילי קרקע - אויר שהיו בידי המצרים גרמו לחיל האוויר אבדות כבדות. גם קו הביצורים שניבנה לאורך תעלת סואץ על שפת תעלת סואץ - "קו בר-לב" יצר תחוש כי המעוזים לאורך קו בר לב בשיתוף

עם השריון יעמדו במתקפה מצרית. ההנחה התבררה כמוטעית והמעוזים לאורך קו התעלה נכבשו ע"י המצרים בימים הראשונים למלחמה (למעט מוצב אחד, המוצב הצפוני בקו בר לב).

שאלה 25, סעיף ב'

תוצאות והשפעות של מלחמת יום הכיפורים:

1. במישור הצבאי צה"ל הצליח בתנאים של ההפתעה ותנאי פתיחה קשים לשנות את מהלך המלחמה. לקראת סוף המלחמה מסתמן ניצחון צבאי ישראלי בחזית הסורית כאשר צה"ל נערך במרחק 40 ק"מ מדמשק ובחזית המצרית נערך במרחק - 101 ק"מ מקהיר.
2. מחיר המלחמה בישראל היה כבד ביותר: 2,656 הרוגים, 7,251 פצועים, 301 שבויים, עשרות נעדרים. אבדות כבדות במטוסים וטנקים, וכן מחיר כלכלי כבד ביותר. בישראל ההתמודדות עם השכול הייתה קשה ביותר. הטיפול בנושא השבויים והנעדרים הפך מרכזי בציבור הישראלי. מרכז מיוחד לאיתור שבויים ונעדרים פועל במשך שנים, כדי להתחקות אחר גורלם של הנעדרים. עקב המחיר הכבד של המלחמה גברה תלותה של ישראל בסיוע צבאי, כלכלי ודיפלומטי מארה"ב.
3. תחושת הביטחון והאופוריה שאפיינה את ישראל לאחר מלחמת ששת הימים, התחלפה בתחושה כבדה של חוסר אמון בתפיסה הביטחונית ובמנהיגיה של המדינה, ביניהם בשר הביטחון משה דיין. לצורך בדיקת האירועים הוקמה ועדת חקירה ממלכתית - ועדת אגרנט. הועדה בדקה את מחדלי המלחמה והפנתה חיצי ביקורת נגד הדרג הצבאי: נגד הרמטכ"ל רא"ל דוד אלעזר שנאלץ להתפטר ונגד שורה ארוכה של קציני מודיעין וקצינים בפיקוד הדרום. רבים מהקצינים הבכירים הודחו מתפקידם.
4. בציבור החלו להתגבש תנועות מחאה שהביאו לשינויים פוליטיים בישראל. שכללו קצינים וחיילים שחזרו מן המלחמה. מביין יוזמי המחאה היה סרן מוטי אשכנזי שפיקד על מעוז "בודפשט" בצפון התעלה, המעוז היחיד שלא נפל בידי המצרים. תנועות המחאה קיימו הפגנות וקראו להתפטרות הממשלה ואישי מפתח בה. שר הביטחון משה דיין התפטר ובעקבותיו התפטרה ממשלתה של

- גולדה מאיר. הביקורת הציבורית סללה את הדרך למהפך הפוליטי ב-1977 שהעלה לשלטון את הליכוד בראשות מנחם בגין.
5. בישראל גבר הקיטוב בענייני חוץ וביטחון בין תומכי האחיזה הישראלית בשטחי "ארץ ישראל השלמה" ע"י התנחלות רחבת היקף ("גוש אמונים") לבין אלו אשר קראו לויתורים טריטוריאליים משמעותיים לערבים תמורת הסדר שלום ("שלום עכשיו").
6. המלחמה הובילה הסדר ביניים בו נסוגה ישראל מחלק גדול של סיני. שני הצדדים נכנסו למו"מ שהוביל לביקורו ההיסטורי של אנואר סאדאת, נשיא מצרים, בארץ ב-1977 ולחתימה על הסכם השלום ב"קמפ דייוויד" ב-1979.